

товаровиробник може здійснити цільове планування обсягів виробництва різних видів продукції з метою максимізації прибутку і мінімізації витрат.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, використання системи обліку витрат директ-костинг дає можливість:

- 1) оперативно вивчати взаємозв'язок між обсягами виробництва, витратами і доходами, а відповідно прогнозувати поведінку собівартості при зміні ділової активності підприємства;
- 2) суттєво спростити нормування, планування і контроль зменшеного числа витрат; в результаті собівартість продукції стане більш доступною для аналізу, а окремі статті витрат – більш контрольованими;
- 3) визначення нижньої межі ціни продукції (для рівня змінних витрат);
- 4) виключити трудомістку роботу з розподілу непрямих витрат;
- 5) посилити контроль за постійними витратами.

Література

1. Дем'яненко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві. – К.: КНЕУ, 1998. – 264 с.
2. Давидович І.Є. Управління витратами: Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 264 с.
3. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах: Підручник / За ред. М.Ф.Огійчука. – 4-е вид., перероб. і допов. – К.: Алерта, 2007. – 979 с.
4. Маренич Т.Г. Бухгалтерський облік в агроформуваннях: Підручник / За ред. В.Я. Амброрсова. – 2-е видання, доповнене і перероблене. – К.: ВД „Професіонал”, 2005. – 896 с.
5. Хомин. П.Я., Палюх М.С., Гарасим П.М. Облік в акціонерних товариствах різних галузей. – Тернопіль, 2000. – 380 с.
6. Пушкар М.С. Фінансовий облік: Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.
7. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко та ін.; За ред. П.І. Гайдуцького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
8. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник / За редакцією Бутинця Ф.Ф. – Житомир, 2000. – 608 с.

Надійшла 18.05.2009

УДК 658.012 2: 65.011.4

Т. Ф. КОСЯНЧУК, Ю. Г. ГАЛКІНА
Хмельницький національний університет

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ДІАГНОСТИКА

В статті розглядається сутність «результативності» діяльності підприємства, виявлена ідентичність понять «ефективність» та «результативність», доведено їх взаємозв'язок, наведено систему показників, за якими можна проводити діагностику ефективності діяльності.

The essence of «effectiveness» of enterprise activity is examined in the article, the identity of concepts «efficiency» and «effectiveness» is found out, their intercommunication is proved; the system of indexes by which it is possible to conduct diagnostics of activity efficiency is resulted in the article.

Постановка проблеми. Основна діяльність більшості суб'єктів господарювання пов'язана з виробництвом продукції, виконанням роботи чи наданням послуг з метою їх реалізації та отримання прибутку. Саме *результати* основної (виробничої) діяльності є визначальними для забезпечення фінансової рівноваги та конкурентоспроможності підприємств у нестабільному ринковому середовищі.

У процесі виробництва відбувається свідоме і планомірне комбінування різноманітних виробничих ресурсів (матеріальних, трудових, технічних, технологічних, організаційних) і створення нових продуктів. Для економічного розвитку як окремих суб'єктів господарювання, так і економіки держави загалом необхідно, щоб процес виготовлення продукції був *ефективним*, тобто здійснювався при оптимальному витрачанні виробничих ресурсів, мінімальних витратах та максимальній прибутковості виробництва.

Поняття ефективності та результативності є центральними в економіці, на них повинен робитися особливий наголос при ухваленні індивідуальних і соціальних рішень.

Метою даної статті є виявлення ідентичності між поняттями «ефективність» та «результативність» виробництва.

Об'єктом дослідження є виробнича діяльність підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями аналізу і оцінки ефективності діяльності підприємства присвячено безліч праць авторів різних країн. Так, дослідженням цих понять займаються такі відомі вчені-економісти, як Т.Хачатуров, А.Толкачов, Б.Плишевський, Р.Солоу, Е.Денісон, А.Анчишкін,

С.Вешнев, П.Почкін, Ю.Штерн та ін.

Проблема ефективності виробництва завжди посідала важливе місце серед актуальних проблем економічної науки. Зацікавленість нею виникає на різних рівнях управління економікою – від власників приватного підприємства до керівників держави. Вона не повинна розглядатись у відриві від кінцевих результатів.

Виклад основного матеріалу. В багатьох економічних та фінансових словниках і довідниках існує багато визначень поняття «ефективність» та практично відсутнє визначення поняття «результативність», але воно безпосередньо використовується при визначенні «ефективності». Так, у словнику – довіднику фінансового менеджера Бланка І.А. термін «ефективність» представлений як «відношення показників результату (ефекту) і витрат (чи суми ресурсів), що використовуються для його досягнення» [1, с. 380 – 381]. В фінансовому словнику Загородного О.Г. поняттю «ефект» дане визначення як «досягнутого результату у визначеній формі – матеріальній, грошовій, соціальній, економічній і т.д.», а поняттю «ефективність» – «здатність забезпечувати результативність (ефект) процесу, проекту і т.д., яку вимірюють як відношення ефекту (результату) до витрат, що забезпечили цей результат» [2, с. 146, 262]. В економічній теорії поняття «ефективність» визначається, виходячи з поставлених цілей як функція досягнутих результатів і витрачених на це ресурсів.

А от К.Маркс розглядав саме *кінцевий результат виробництва*, і визначав його як сукупність отриманих в ході його реалізації продуктів у формі предметів споживання, що слугують для задоволення невиробничих потреб суспільства, а також у формі засобів виробництва, що задовольняють його виробничі потреби.

Результат виробництва як найважливіший компонент для визначення його ефективності не слід тлумачити однозначно. Йдеться про корисний кінцевий результат. Можна розрізнити:

- 1) кінцевий результат процесу виробництва;
- 2) кінцевий народногосподарський результат роботи підприємства (об'єднання підприємства).

Перший відбиває матеріалізований результат процесу виробництва, вимірюваний обсягом продукції у натуральній і вартісній формах, другий включає не лише кількість виготовленої продукції, але й охоплює її споживну вартість. Кінцевим результатом процесу виробництва, виробничо-господарської діяльності підприємства за той чи інший проміжок часу є чиста продукція, тобто новостворена вартість, а фінансовим результатом комерційної діяльності – прибуток.

Кац І.Я. у своїй книзі «Экономическая эффективность деятельности предприятий (анализ и оценка)» [4] пише, що відношення результатів діяльності і витрат є не що інше, як ефективність. Ефективність – це загальноекономічна категорія, суть якої, як вказував К.Маркс, полягає в тому, щоб досягти виробничу ціль з найменшими витратами засобів.

Взагалі, у перекладі з латинської, термін «ефект» означає «результат». Отже, можна вважати, що категорія «ефективність» може інтерпретуватись як «результативність». Термін ефект має значення результату, наслідку зміни стану певного об'єкта, зумовленої дією зовнішнього або внутрішнього фактора. Якщо провести математичну аналогію, то ефект – це дельта, приріст деякої змінної або різниця її попереднього і наступного значень. Зрозуміло, що значення цієї дельти може бути як додатним, так і від'ємним або взагалі нульовим. Подібно до цього й ефект може бути як позитивним, коли зміни є корисними, так і негативним, коли зміни деструктивні, або нульовим, коли змін немає. Утім, останній випадок, а саме коли результат нульовий, можна в конкретних умовах вважати або позитивним, або негативним ефектом і окремо не розглядати.

Останнім часом можна зустріти випадки розмежування понять «ефективність» та «результативність». Дійсно, в деяких випадках результативність та ефективність будуть різними категоріями. Наприклад, у медицині. Якщо поставити за мету вилікувати безнадійно хвору людину, знайти ліки проти невиліковної раніше хвороби, то досягнення цієї мети є, безумовно, результатом, незважаючи на витрати. А ефективність вирішення такої задачі буде низькою. Якщо розглядати саме виробництво, то досягнення високого результату без відповідної ефективності може бути невиправданим. Наприклад, фірма поставила собі за мету досягнення найвищої якості продукції, але це вимагає дуже великих витрат, що призведе до значного зростання ціни на цю продукцію. Відповідно, така продукція може не знайти споживача на ринку, підприємство не покриває власних витрат на підвищення якості продукції, не отримує з цього зиску. Виникає питання, кому потрібен такий результат? Саме тому вважаємо за доцільне розглядати результативність діяльності підприємства тільки в нерозірваному зв'язку з його ефективністю.

Отже, фактично визначення ефективності виробництва полягає в оцінці його результатів. Такими результатами можуть бути обсяги виготовленої продукції в натуральному чи вартісному виразі (за оптовими цінами чи за собівартістю) або прибуток. Але ж сама по собі величина цих результатів не дає змоги робити висновки про ефективність або неефективність роботи підприємства, оскільки невідомо, якою ціною отримані ці результати. Звідси для отримання об'єктивної оцінки ефективності підприємства необхідно також врахувати оцінку тих витрат, що дали змогу одержати ті чи інші результати. Процес виробництва здійснюється через поєднання факторів, що його визначають: засобів праці (основні фонди), предметів праці (оборотні фонди), робочої сили (трудові ресурси). Крім того, істотним чином на виробництво впливає

фінансовий стан підприємства, а також певні організаційні, управлінські, технологічні та інші переваги, що відображаються як нематеріальні ресурси. Тож за оцінку витрат логічно взяти оцінку всіх перелічених ресурсів. Виходячи з цього, можна дати таке визначення ефективності – **ефективність виробництва** являє собою комплексне відбиття кінцевих результатів використання засобів виробництва і робочої сили за певний проміжок часу. У зарубіжних країнах з розвинутою ринковою економікою для окреслення результативності господарювання використовують інший термін – продуктивність системи виробництва і обслуговування, під якою розуміють ефективне використання ресурсів (праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації) при виробництві різноманітних товарів та послуг.

Отже, з нашої точки зору, ефективність виробництва і результативність системи – це по суті терміни-синоніми, які характеризують одні й ті ж результативні процеси.

Отже, проаналізувавши все вищесказане, вважаємо ідентичними поняття «результативність» та «ефективність» діяльності підприємства.

Діагностика загальної ефективності діяльності підприємства методологічно пов'язана, перш за все, з визначенням критерію і формуванням відповідної йому системи показників.

Критерій – це головна ознака, що відрізняється, і визначальна міра вірогідності пізнання суті ефективності виробництва, у відповідності з якими здійснюють кількісну оцінку її рівня. Правильно сформульований критерій повинен найбільш повно характеризувати суть ефективності як економічної категорії і бути спільним для усіх ланок суспільного виробництва – від підприємства до народного господарства в цілому. Суть проблеми підвищення ефективності виробництва (результативності виробничо-економічної системи) полягає у тому, що на кожну одиницю витрат – трудових, матеріальних, фінансових – досягати максимально можливого збільшення обсягу виробництва або доходу. Виходячи з цього єдиним народногосподарським економічним критерієм ефективності виробництва можна вважати зростання продуктивності суспільної (живої і уречевленої) праці. У загальному вигляді критерій ефективності виробництва відображає постійно здійснюваний процес максимізації обсягу чистої продукції (національного доходу) по відношенню до витрат живої і уречевленої праці (персоналу і виробничих фондів підприємства або народного господарства в цілому). На рівні госпрозрахункового підприємства модифікованою формою єдиного критерію ефективності його діяльності може слугувати максимізація прибутку за умови економічно обгрунтованої побудови систем цін на вироблювану продукцію та оплату праці залежно від кінцевих результатів виробництва. Між народногосподарським і госпрозрахунковим (комерційним) критеріями принципової розбіжності не існує, оскільки при правильно побудованих цінах на засоби виробництва і кінцеву продукцію збільшення обсягу чистої продукції підприємства справляє адекватний вплив і на величину одержуваного ним прибутку. Кількісна визначеність і зміст критерію знаходить найбільш повне відображення в конкретних показниках ефективності виробництва.

При формуванні системи показників ефективності виробництва, виробничо-господарської і комерційної діяльності підприємства бажано дотримуватись певних принципів. До них можна віднести:

- 1) забезпечення взаємозв'язку критерію і системи конкретних показників ефективності виробництв;
- 2) відображення ефективності використання усіх видів застосовуваних у виробництві ресурсів;
- 3) важливість застосування показників ефективності в управлінні різними ланками виробництва на підприємстві;
- 4) виконання найбільш важливими показниками стимулюючої функції у процесі використання наявних резервів зростання ефективності виробництва, того чи іншого виду діяльності підприємств.

Система показників ефективності, що побудована з урахуванням визначених принципів, має включати декілька груп:

- 1) узагальнюючі показники ефективності виробництва (діяльності підприємств);
- 2) показники ефективності використання праці (персоналу);
- 3) показники ефективності використання виробничих основних і оборотних фондів;
- 4) показники ефективності використання фінансових коштів (оборотних коштів і капітальних вкладень).

Кожна з перелічених груп охоплює певну кількість конкретних абсолютних чи відносних показників, що характеризують загальну ефективність виробництва (діяльності підприємства) або ефективність використання окремих видів ресурсів (табл. 1).

Для всебічної діагностики рівня і динаміки абсолютної економічної ефективності виробництва, результатів виробничо-господарської і комерційної діяльності підприємства поряд з наведеними основними слід використовувати також специфічні показники, що відбивають ступінь використання кадрового потенціалу, виробничих потужностей, устаткування, окремих видів мінеральних ресурсів тощо.

В наш час економічна ефективність виробництва оцінюється на основі даного критерію, що виражається в максимізації росту національного доходу (чистої продукції) на одиницю праці. На рівні підприємства формою єдиного критерію ефективності його діяльності може слугувати максимізація прибутку.

Висновки. Результативність виробництва знаходить конкретний кількісний вираз в взаємопов'язаній

системі показників економічної ефективності, характеризуючи ефективність використання основних елементів виробничого процесу.

Таблиця 1

Система показників ефективності виробництва

Узагальнюючі показники	Показники ефективності використання		
	праці (персоналу)	виробничих фондів	фінансових коштів
Виробництво чистої продукції на одиницю витрат ресурсів	Темпи зростання продуктивності праці	Загальна фондівдача (за обсягом продукції)	Оборотність оборотних коштів
Прибуток на одиницю загальних витрат	Частка приросту продукції за рахунок зростання продуктивності праці	Фондовіддача активної частини основних фондів	Рентабельність оборотних коштів
Рентабельність виробництва	Відносне вивільнення працівників	Рентабельність основних фондів	Відносне вивільнення оборотних коштів
Затрати на одиницю товарної продукції	Коефіцієнт використання корисного фонду робочого часу	Фондомісткість одиниці продукції	Питомі капітальні вкладення (на одиницю приросту потужності або продукції)
Частка приросту продукції за рахунок інтенсифікації виробництва	Трудомісткість одиниці продукції	Матеріаломісткість одиниці продукції	Рентабельність капітальних вкладень
Народногосподарський ефект використання одиниці продукції	Зарплатомісткість одиниці продукції	Коефіцієнт використання найважливіших видів сировини і матеріалів	Строк окупності капітальних вкладень

Рівень економічної ефективності в галузях промисловості залежить від багатьох взаємопов'язаних факторів. Для кожної галузі внаслідок її техніко-економічних особливостей характерні свої специфічні фактори ефективності.

Обов'язковість у використанні (врахуванні) зовнішніх чинників не є такою жорсткою, як по відношенню до внутрішніх чинників ефективності виробництва. Певне ігнорування підприємствами цієї вимоги може лише загальмувати темпи зростання ефективності.

Література

1. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера / Бланк И.А. – К. : НИКА-ЦЕНТР: СЛБГА: СПБ: АЛТЕЙ, 1998. – 480 с.
2. Загородній А.Г. Фінансовий словник. / Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. – К. : Т-во «Знання», КОО; Львів : Вид-во Львів. Банк. Інституту НБУ, 2002. – 567 с.
3. Інтелектуальний потенціал молоді в науці і практиці. Ч. 1 Економічна секція : матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, 23 травня 2006 р., м. Хмельницький. – Хмельницький : ХІЕП, 2006. – 286 с.
4. Кац И.Я. Экономическая эффективность деятельности предприятий (анализ и оценка) / Кац И.Я. – М. : Финансы и статистика, 1987. – 192 с.
5. Салига С.Я. Удосконалення методів визначення ефективності функціонування національного господарства / Салига С.Я. // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 4. – С. 29 – 31.

Надійшла 02.06.2009